

Рудакевич Олег Михайлович

*Тернопільський національний економічний університет,
доцент кафедри філософії та політології, кандидат філософських наук, доцент*

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА СТАБІЛЬНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА СПОНТАННОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОГРЕСУ

У 70-80-ті роки минулого століття високорозвинені країни Заходу пережили трансформацію світоглядних орієнтирів, що забезпечило їм еволюційний перехід до нової якості соціально-економічного та політичного життя. Її сутність полягала в тому, що на зміну неоліберальній ідеології, яка заохочувала підвищення ролі державної політики у розв'язанні суспільних проблем, прийшов неоконсерватизм, що органічно поєднав засади лібералізму й консерватизму, розкривши нові горизонти розвитку демократії. Головний ідеолог “неоконсервативної революції” – геніальний австро-американський соціальний філософ, політолог і економіст Фрідріх Август фон Гаек теоретично обґрунтував значення спонтанності для соціальної самоорганізації та розвитку. Животворна сила процесів, які розвиваються із середини суспільного організму, пов'язана з природним добром, який забезпечує пошук найбільш ефективних способів розв'язання суспільних проблем. “Суспільство, – зазначав Ф. Гаек у книзі “Суспільство вільних”, – розвиваючись, рухається вперед не ідеями уряду, а відкриттям нових шляхів і методів у процесі проб і помилок, інколи доволі болісних». Тому суспільству “потрібні умови, сприятливі для того, щоб невідомий індивід за невідомих обставин міг би зробити крок уперед; однак саме цього не може забезпечити ніяка найвища влада” [3, с. 561]. Головною умовою спонтанного прогресу є верховенство в суспільному житті чітко визначених і сталих правил людської поведінки, провідну роль серед яких відіграють віками напрацьовані морально-етичні принципи та правові норми. Вони – основа для вдосконалення міжлюдських відносин у різних сферах діяльності. В реальному житті спонтанні порядки поєднуються зі свідомо сформованими. Однак, коли перші підпорядковуються другим і, коли така тенденція наростає, то суспільство, як засвідчує історія ХХ ст., рухається до тоталітаризму. Це пояснюється тим, що мораль, право, традиції, загальнолюдські принципи і норми стають підпорядкованими поставленій меті – такому соціальному проекту, задля здійснення якого влада закликає жертвувати всім і силоміць заставляє йти до “високої” мети. У вільних, відкритих суспільствах формуються спонтанні порядки, які виступають домінуючою формою життєустрою. У книзі “Згубна самовпевненість” Ф. Гаек зазначав: “Для розуміння нашої цивілізації необхідно збагнути, що цей порядок склався не внаслідок свідомого задуму чи наміру людини, а спонтанно” [2, с. 15]. Спонтанні порядки і природний відбір забезпечують розвиток національної культури та творчого потенціалу соціуму, гуманізують його.

Якою ідеологією й методологією послуговується українське суспільство сьогодні? Швидше всього їх можна кваліфікувати як поєднання засад необільшовизму та вульгаризованого лібералізму. Цей симбіоз характеризується волюнтаризмом, за якого надто покладаються на всесильність людського розуму та держави. Замість програми побудови світлого майбутнього – комунізму, постала програма прискореного переходу до капіталізму. Політики послуговуються гаслами лібералізації економіки,

запровадження ринку, формування соціальної, демократичної та правової держави. Одні партії закликають зорієнтувати Україну на Схід, інші – на Захід, одні вимагають лібералізації економіки, інші – відновлення планового господарства.

Україну полонила нова хвиля “соціальної інженерії”, яка супроводжується закликами до “шокової” терапії, “прориву” до нових стандартів суспільного життя. Усе це відбувається в умовах нехтування нормами загальнолюдської моралі, права, в т.ч. й конституційними засадами. Правовий нігілізм поєднується з неповагою до суспільних інституцій, зокрема, до національного парламенту, судів, інституту глави держави тощо. Виборча система перебуває в стані перманентних змін. Без належних соціально-політичних умов, ретельно продуманих цілей і прогнозованих наслідків, запроваджено пропорційну виборчу систему, яка віддалила народ від реальної влади та сприяє олігархізації політикуму. Все гучніше лунають заклики провідних політичних сил зміцнити й централізувати владу. Під гаслом “Не дамо зруйнувати наші цінності!” адміністративними засобами намагаються впроваджувати традиції, властиві окремим регіонам. В умовах морально-правового нігілізму та волюнтаризму до влади приходять особи, які не вирізняються професіоналізмом і порядністю. В той же час особи з відповідною фаховою підготовкою та моральністю усуваються з ключових посад в органах публічного врядування. Вслід за однією політичною “зачисткою” кадрів іде інша, повсюдно процвітає непотизм (кумівство) та патримоніалізм. Суспільство роз’їдає корупція, безпринципність, зрада ідеалів та сподівань народних мас.

Спрощене трактування ліберальних принципів та ідей породило “дикий капіталізм” за якого швидко девальвуються моральні цінності, а приватні інтереси домінують над загальнодержавними. Влада і капітал створили небезпечний союз, який відкрив шлях до великої політики кланово-олігархічним формуванням, розквіту корупції та казнокрадства. Місце природного відбору в кадровій політиці, змаганні ідей та програм, науці й мистецтві все більше простору поглинає штучний відбір – телефонне право та корупція, рейдерські атаки на державні, акціонерні й приватні структури, процвітає плагіат, замовні рішення в судах, представницьких та виконавчих органах влади тощо. В умовах правового нігілізму та політичної нестабільності не можуть проявитися й утвердитися паростки нового, прогресивного.

Сучасна світова фінансово-економічна криза засвідчує неефективність багатьох суспільних технологій та одночасно стимулює формування нових засад життєдіяльності націй і держав, широко розкриваючи двері для інновацій соціокультурного характеру. Нині знову набирають особливої актуальності думки Ф. Гаєка щодо умов і способів ефективних соціальних трансформацій. “У світі, – зазначав він, – де знову-таки, як і на початку XIX століття, головною перепорою стає вивільнення простору спонтанного зростання від завад та перешкод, споруджених людським безглуздом, політичний філософ у своїх сподіваннях повинен покладатися на те, аби переконати й домогтися підтримки тих, хто за своєю налаштованістю є “прогресистами”, цебто тих, хто попри ймовірні хибні ухили в пошуку змін домагається критичного погляду на існуюче та перемін у належному напрямку” [1, с. 74].

Для того, щоб Україна вийшла на магістральний шлях цивілізаційного розвитку, необхідно перш за все забезпечити в державі конституційний порядок, верховенство

права, професійну етику та мораль. Це вимагає інституціоналізації суспільних відносин та розвитку громадянського суспільства. По-друге, не слід спішити з нововведеннями та перебудовою суспільного устрою. Усі проекти модернізації повинні йти від життя, будуватися на вивченні, узагальненні й творчому використанні досвіду різних регіонів країни та держав, які успішно подолали перехідний етап свого розвитку. По-третє, зміцнення держави і консолідація суспільства вимагає посилення морального та правового виховання широких верств населення, поваги до національної культури, традицій, релігійних вірувань, досягнень світової цивілізації. По-четверте, слід створити сприятливі умови для розвитку конкурентних засад суспільного життя, прояву народної ініціативи, творчого ставлення до праці. По-п'яте, спонтанне формування нового порядку має діалектично поєднуватися із свідомими, цілеспрямованими процесами, в основі яких лежать народна мудрість, вираженість і відповідальність. Словом, слід відкрити український соціум для поширення в ньому самоорганізаційних засад у дусі неоконсервативного світобачення, які урівноважують свободу і порядок, забезпечують належні умови для еволюційного розвитку країни.

Література

1. Гаєк Ф. Чому я не консерватор? // Консерватизм. Консервативна традиція політичного мислення від Едмунда Берка до Маргарет Тетчер. Антологія. 2-ге вид (перероб. і допов.) / Упорядн. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Видавн. дім “Простір”; Смолоскип, 2008. – С. 62–75.

2. Хайек Ф. Пагубная самонадеянность. – М.: Новости, 1992.

3. Цит. за: Скиба В., Горбатенко В., Туренко В. Вступ до політології. Екскурс в історію правничо-політичної думки / За заг. ред. В. Й. Скиби. – К.: Основи, 1998. – 718 с.

Рудакевич, О. М. Політико-правова стабільність як необхідна умова спонтанного соціокультурного прогресу / О. М. Рудакевич // Вивчення та впровадження іноземного досвіду вдосконалення діяльності органів влади: Матеріали ІУ Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю. Полтава, 24 листопада 2009 р. – Полтава: ПНТУ, 2009. – Ч. I. – С. 106–108.